

RAPPORT FRÅN

Elin Wägner-sällskapets höstseminarium på S:t Sigfrids folkhögskola

19–20 september 1992

Elin Wägner omläst

Bland årets "fasta punkter" finns numera hösthelgen på Kronoberg med i min almanacka. För tredje året i rad samlades Elin Wägner-sällskapet för att belysa ett författarskap som idag känns både angeläget och klarsynt.

Själv har jag mest intresserat mig för Elin Wagners böcker kring freds-, miljö- och kvinnofrågor, men årets seminarium gav ett – för många tror jag – okänt djup åt hennes skönlitterära verk.

Tre Elin Wägner-forskare – Helena Forsås-Scott, Sarah Death och Karl Lindqvist – gav oss väldokumenterade och ibland överraskande tolkningar av de tre romaner som behandlades: *Svalornaflyga högt*, *Silverforsen* och *Vinden vände bladen*.

Ni som inte hade möjlighet att vara med får här ett sammandrag av och funderingar kring föreläsningarna och övriga aktiviteter. Vi som deltog i denna stimulerande hösthelg kommer nog att ägna många höstkvällar åt läsning och omläsning av Elin Wagners skönlitterära verk.

Kerstin Axén, Växjö

HELENA FORSÅS-SCOTT

Småland mitt i världen.

En läsning av *Svalorna flyga högt*

Elin Wägner fick många lovord för sin bok *Svalorna flyga högt* när den kom ut i oktober 1929. Ivan Pauli anmälde boken i Socialdemokraten: "Den var i sin helhet starkt fängslande... frisk, klar och uttrycksfull". Nu lånar jag den meningen som lovord till Helena Forsås-Scott. Hennes föreläsning var också starkt fängslande, frisk, klar och uttrycksfull!

Som åhörare kunde jag bara njuta när hon lugnt och metodiskt återberättade boken för oss och lät huvudpersonerna komma till tals genom sitt språk, sitt handlande och inte minst, genom sina tankar. Hon återgav innehållet så att jag tyckte mig känna att Elin – författarinna och medmänniska – också var där. Med oss på Kronoberg. En lördag i september 1992. Det var hennes tankar och förberedelser i form av anteckningar i arbetsjournaler och dagböcker som ledsagade oss.

Svalorna flyga högt är berättelsen om Maria, den fattiga pigan, som älskar och helt litar på herrgårdsdrängen Daniel Skörd. Hon blir med barn. Daniel överger henne och flyr till Amerika. Maria tvingas förstå att "barnet är hennes egen besvärliga angelägenhet". Så får hon ensam kämpa sig igenom havandeskapet och ensam föda sin lill-Daniel. Barnet dör strax efter födelsen, och nu är Maria ännu mera ensam – med sin vända och sin bitterhet över Daniels svek. Hon måste dock "likt andra kvinnor resa sig för att verka och delta i livet igen".

Hon blir lärarinnan i byn och får en fosterson att älska. Så går historien lugnt vidare tills Daniel återvänder, som den rike svenskamerikanen Daniel Shird, och vänder upp och ner på hennes tillvaro igen.

Bokens Maria är här författarinnans alter ego. Elin skriver boken för att ta sig igenom en svår personlig kris. Liksom Maria är hon sviken av någon som hon älskat och litat på. Båda är kränkta och söker en form för upprättelse. Maria flyr in i tystnaden. Bibelverser blir hennes försök att beskriva sitt liv. Elin är författare och skriver för att komma igenom det som hänt. Slutet skildrar att det finns en väg ut ur övergivenhetens vända. En försoningens väg. Där målet heter gemenskap med människorna. Både dem som nu

lever och dem som har levat före oss. En av de sista meningarna i boken lyder: "Nu var bara människan där, av vilken man själv var en del".

Boken handlar förstås inte bara om Maria. Den är en berättelse om många människor. En del rätt lika verklighetens, andra formade av Elins penna. Humorn finns där och så blir *Svalorna flyga högt* en rolig och realistisk skildring från Elin Wägners småländska hembygd.

Helena Forsås-Scott har trängt djupt in i Elins författarskap. Hon redovisar för oss det som står i arbetsjournaler, dagböcker och recensioner. Hon har också viktiga saker att berätta om källorna.

Elin sökte sig till många källor, för att undersöka "om där finns vatten att doppa de torra rötterna i". Hon tycker det är viktigt för alla att hitta källor, men viktigast är det för kvinnorna. Hon ser att vi har ett stort ansvar, därför att vi har slängt bort allt för mycket av vår gamla visdom och att vi inte kan förstå vårt eget liv om vi inte har kunskap om det levande förgångna. Alla får vi ösa ur den källan. Det vattnet räcker säkert till. "Ty djup är det förgångnas brunn".

Ingrid Arnell, Rävlanda

SARAH DEATH

Att översätta Elin Wägner

Medan jag hörde en sympatiskt lågmäld men ändå brinnande eldsjäl berätta att den efterkrigstida pappersbristen i England satte stopp för många översättningar och omöjliggjorde en internationell spridning av böcker som Elin Wagners *Väckarklocka* flög många tankar genom mitt huvud. På den engelska barnramsans brist på spik, som är den yttersta orsaken till att kungariket går förlorat. På böcker, som likt papperssvalor kunna flyga både högt och långt, om det alltså vid den rätta tidpunkten funnits papper. Men jag såg också Elins tankar flyga, spridas som av sig själva – om fred med jorden, om att vår värld måste aktas. Och TV:s bilder av brittiska kvinnor som vaktat utanför kärnkraftverk, som demonstrerat mot avfall i Nordsjön och mot barbariska djurfabriker. Dem såg jag och tänkte att i dessa kvinnor i kamp för den goda jorden, hade tankarna slagit ner och slagit rot.

Anne Marie Wieselgren, Växjö

BÖRJE SVENSSON

Naturpromenad

Mätta efter den goda middagen var det skönt med en promenad i det vackra vädret. De knotiga gamla ekarna, de smäckra björkarna och alla de andra växterna hade börjat klä sig i höstfärger.

Börje Svensson, lärare på skolan, delade med sig av sitt stora kunnande om växters och fåglars liv. Vi såg rikedomen av frukter och bär, som kanske kan ge oss många tillfällen att glädjas åt vinterfåglar, som stannar kvar hos oss i vinter.

Vi provade att plocka bokollon och stoppa i fickan, så att de skulle öppna sig i värmen och ge oss frukter att tugga på. Det fungerade. Plötsligt kände jag något som stack mig på låret. Det var ollonskalet. Kärnorna var små och skalen hårda, men smaken god.

Börje var vår vägvisare även på söndagen. I den ståtliga allén fann vi att luften ute vid Krono-

berg var bra, för det växte lavar och alger på trädstammarnas norrsidor. Vi lärde oss att renfanan vid åkerrenen konserverar kött, att man förr gjorde sig en fackla genom att doppa det vinterståndna kungsljuset i tjära.

Stärkta av promenaderna var vi båda dagarna redo att bänka oss för att lära mer om Elin Wagners författarskap.

Märta Schlecker, Berg

KARL LINDQVIST

Att göra Livia värdig

– om persongestaltning
och symbolik i Elin
Wagners roman
Vinden vände bladen

Så var det dags för Karl Lindqvist från Jönköpings högskola att tala om symbolspråket hos Elin Wägner. Lindqvist framhöll inledningsvis att han skulle ge sin tolkning. Med stort allvar gick han in för att verkligt omständligt och detaljerat läsa upp denna. Under detta mycket långa framträdande demonstrerade Lindqvist sin ovilja att tala om andra tolkningar. Han påpekade irriterat att han endast uppehöll sig vid sin läsning.

Som sammanfattning skulle man väl kunna tillägga att vi fick insyn i hur en nutida litteraturvetare kan gå tillväga.

Vi som fått i uppgift att skriva om de olika inslagen på Elin Wägner-seminariet hösten 1992 skall göra detta så att vi inte refererar utan uttrycker tankar som programpunkten uppväckt och som kan föra vidare. I mitt fall är detta inte lätt, eftersom inga sådana reflektioner, som ha relevans för Elin Wagners idéer och anda, infann sig med anledning av Lindqvists föredragning. Den var alltför bunden och detaljstyrd för detta.

Möjligen vill jag till detta foga att jag av litterära tolkningar kräver – vare sig jag eller någon annan gör dem – att de skall väcka impulser och stimulera till nya tankar.

Love Almquist, Växjö

Skapande verksamhet under ledning av folkhögskolans lärare

Skapande bild

På lördag eftermiddag fick vi någon timmes fritt val mellan Skapande bild, Drama och Skrivarverkstad. Själv valde jag Skapande bild. Av nyfikenhet på mig själv och andra.

Vad ser man framför sig, när man hör ett ord och hur uttrycker man sig i bild? Och, inte minst, hur utläser man det?

Peder Gowenius berättade först litet om sig själv. Att han helst arbetar med barn i förskola och lågstadiet. Peder berättade att pojkar har svårast att arbeta med bild. Barn är mer splittrade idag. De har så mycket som "måste" göras, även på fritiden.

Så fick vi var sitt ord att gestalta i bild och färg. Vi fick välja de färgade ark vi ville ha, fick sax och klister. Och under Peders berättelse om zuluerna i Södra Afrika började vi med att ivrigt riva, klippa och klistra det ord vi fått att skapa. Så kom då tolkningen av bilderna vi gjort.

Vi satte oss i en ring med alla våra bilder på golvet framför oss. Ingen visste vilket ord den andre hade fått och det blev olika gissningar. Så tolkade vi tillsammans med Peder bild efter bild. Ord såsom vrede, sorg, ilska, glädje, lycka, ensamhet, gemenskap, sång, generositet och Snövit med de sju dvärgarna. Vi fick redogöra hur vi tänkt oss ordet i bilden.

Bilden kan visa hur vi påverkas av krafter utifrån. Vi kan bearbeta bilden positivt eller negativt. Bilden har blivit det dominerande språket genom TV. Bilden har blivit torftigare. Media släpper in för mycket negativa bilder eller också så mycket att vi inte hinner med. Detta påverkar barnen, vilka behöver mer koncentration.

Det finns för lite forskning om hur bilderna påverkar barn. Men på reklam satsar vi cirka 50 miljoner idag, till vilken nytta? Barn med trygg bakgrund klarar detta. Men inga små barn klarar tempot i till exempel Hacke Hackspett.

Peder försöker få föräldrarna att inse att det måste en förändring till för barnen. Men många TV är ju barnvakter idag!

Vad skall Elin ha tänkt om detta? Jag tänker på hennes ord ur *Väckarklocka*: "Vi behöver en vision av en värld med mening i för att önskekraften skall leva upp igen".

Gerd Jonson, Aneboda

Drama

Dramagruppen leddes förtjänstfullt av rektor Olle Lindquist. Vi sysslade med minnesövningar för att lära oss varandras namn och sedan med samarbetsövningar två och två. Uppgiften var att åskådliggöra ett kort uttryck, utan att använda språket. Uttrycket "tur och retur" framställdes mycket roligt och lockade fram glada skratt. Två personer vevade runt med armarna för att föreställa hjul som snurrade. Sen vände ekipaget och vevade åt motsatt håll. De agerande fick vända många gånger, innan åskådarna lyckades gissa rätt. Nästa uppgift blev att dramatisera ett ordspråk, också det utan ord.

Det jag minns av dramatimmarna är att vi skrattade väldigt mycket, både åt vad vi själva hittade på och åt vad kamraterna framställde. Vi fick använda vår fantasi och uppfinningsförmåga, vilket var roligt, lekfullt och avspänt. Ett lämpligt komplement till stillasittandet under föredragen.

Märta Mossberg, Växjö

Skrivarverkstad

I ett klassrum på långt avstånd från men dock vis à vis Elin Wägners egna, av KF Bernander kärleksfullt omhändertagna, böcker tog vi våra första steg i Skapande Skrivande under Britt Mossbergs inspirerande ledning. Snabbt gav vi oss ut på hisnande äventyr i ordens magiska värld. Som färdknäpp smakade vi på onomatepoetiska ord som brusa, korp och viska, följda av ljudsymboliska fysiska ord som hoppa och dallra. Att tänka igenom och sedan bestämma sig för det vackraste ord man känner resulterade i bland annat kvällsljus, ögontröst, lingontuva, speglade en yttre verklighet; insiktsfull, bevekelsegrund och metamorfos, avspeglade en inre. Nyproducerade ord av typ muffla ventilerades – kunde det tänkas betyda "en mjuk människa"? Vårt fria "stream of consciousness"-flöde runt ordet blå gav ett spektrum av ord i en mind-map från himmel och hav till blåklocka.

Så skickades vi ut i det fria för att utröna vilket bildspråk "skymning i september" väckte i våra sinnen. Luften är aromatisk, ljuset som honung blev en av tolkningarna. Gruppen svetsades snabbt samman. Det var ju just det snabba gen-

svaret, publikreaktionen, som var speciellt under den här timmen.

Att välja boktitel till ett eget verk blev dock aldrig aktuellt för oss, Vi beundrade i stället andras. Visst rymmer de mycket, allt från Elin Wagners egna *Vinden vände bladen* och *Silverforsen* till en modern bok i ämnet friskvård *Vem får jag hälsa ifrån?*

Lisbeth Wieslander, Växjö

Samkväm

Och så blev det afton den första dagen... Efter gemensam middag förvandlades matsalen till en artistestrad, där den goda maten och dagens intryck kunde smältas till ljuveliga toner av de mest skilda slag: Mozart, Benjamin Britten, Cornelius Vreswijk och folkliga toner från Gagnef, allt exekverat av folkhögskolan begåvade musikungdomar. Därefter var det dags för dagens verbala aktörer att åter framträda, nu med mer improvisatoriska betraktelser över sin väg till Elin och varför de blivit kvar hos henne.

För Kalle Lindqvist, den norrbottniske litteraturhistorikern från Jönköping, var det en kärlek vid första ögonkastet, men ögonkastet kom sent. Han råkade stöta på ett ungdomligt kåseri, publicerat i Helsingborgsposten 1903, där Elin mycket roligt satiriserade över en åsikt hos en tidens auktoritet att kvinnor lever längre än män på grund av deras lägre intelligens! Han har sedan skrivit en avhandling om Lubbe Nordström och Elin Wägner som 10-talister. Egentligen ville han skriva bara om Elin, men det ansåg hans handledare inte vara tillräckligt intressant!

Sarah Death träffade på Elin första gången i Cambridge i samband med en kurs i svensk litteratur. *Pennskafvet* var den första boken hon läste. Hon har skrivit en avhandling om Fredrika Bremer och Elin Wägner och blivit så fascinerad att hon nu kämpar med att översätta Elin till engelska trots stora svårigheter att intressera något förlag för utgivning.

Helena Forsås-Scotts förhållande till Elin började för 13 år sedan i Aberdeen i Skottland, där hon är bosatt sedan flera år. Hon stötte på Elin Wägner i ett kvinnonummer av tidskriften *Swedish Books* och fann sedan *Den Namnlösa* och *Åsa-Hanna* på ett antikvariat i Göteborg. Hon fortsatte att läsa allt hon fick tag på och drabba-

des av Elins mångsidighet – ”man kan ständigt hitta något nytt” - och betonade de kanske för många ganska okända sidorna – respektlösheten och spralligheten – i Elin Wagners böcker.

Och jag tänkte på hur jag själv (en av de sorgligt få männen) på ett helt annat sätt hamnat i Elin Wagners sällskap. Kärlekens irrvägar ledde mig dit. Och nu satt jag här och var glad att få vara med om en Elin Wägner-dag, inte bara för Sällskapets ordförandes skull utan nu också för ett allt starkare intresse för Elin Wagners åsikter, ideologi och skönlitterära författarskap. Elin Wägner, som så många okunniga nu bedömer som en helt inaktuell parentes i svensk litteraturhistoria men som jag funnit så aktuell, så före sin tid och fortfarande så läsvärd. Elin Wägner, som jag, innan jag ”drabbades” för ett år sedan, endast mindes som ett namn i min mors bokhylla som författaren till *Åsa-Hanna*, som jag läste som gymnasist på 40-talet men mer minns som film med Aino Taube som Åsa-Hanna. Men så, först med viss skepsis, började jag inför detta möte tränga in i hennes produktion. *Vinden vände bladen* avslutade jag på tåget ner ungefär i Lammhult. Detta gjorde att jag fångslat följde Kalle Lindqvists diskussion och analys av denna faktiskt episkt spännande bok. Och jag har blivit stimulerad att fortsätta forsknings- och lustresan in i Elins värld.

Per-Olof Swartz, Stockholm

SARAH DEATH Symbolik och metafor i *Silverforsen*

Hur definierar men egentligen den grå färgen? Är inte grått endast en kombination av svart och vitt? En nyans, en stämning som antyder att man ännu inte valt sida – vågat, velat eller kunna välja – antingen-eller?

Otaliga allusioner och talesätt styrker oss i den uppfattningen, till exempel uttryck som vardagsgrå, i mörkret är alla katter grå, gammal och grå, den grå massan; en färgton som får oss att

tänka på något outtalat, vagt och diffust – konturlöst i sin framtoning – men ändå med innehåll och budskap!

En trist och fantasilös färg, men ack så användbar! Vilken underbar omgivning att smälta in i och uppgå i utan att för den skull märkas eller som neutral bakgrund framstå mot och/eller skilja sig från och lysa av egen kraft!

Vad är annars symbolik och metaforer annat än en parallell mot en grå bakgrund – där inget säges i klartext, utan omskrives i bilder? Hur enkelt gömmer sig inte såväl goda som dåliga egenskaper i denna grovkorniga substans vi betecknar som grå? Kärlek, självuppoftning och lidande parade med egocentricitet, tomhet och falskhet förenar sig lätt i denna obestämbara mellanzon – en dubbelnaturens och kluvenhetens färg, som lik en gemensam nämnare och sammanhållande faktor stärker och rättfärdigar oss – komplexitetens individer!

Ninni Westervi, Varberg

Ung syn på Elin

Ni kanske undrar hur två ungdomar som Jessica och jag hittade till Kronoberg och Elin Wägner-helgen där? Våra sätt, på vilka vi blev intresserade av Elin Wägner, är mycket olika.

Jessica beskriver sin väg till Elin som en kostig. Det började med att hon läste Barbro Alving, eftersom hon var intresserad av feminismen. Som bekant var Barbro Alving mycket fascinerad av Elin Wägner och av ren nyfikenhet varför, började Jessica läsa henne. Snart förstod hon och var själv lika såld!

För mig själv började det med att jag talade med min granne om specialarbetet. Han nämnde Elin Wägner och hennes bok *Väckarklocka*, som han nyss läst och tyckte var mycket aktuell. När jag sedan hörde mig mer för om henne blev hon ännu mer intressant. Hon var så tidig med sina idéer. Så tidig att vi först idag förstår vad hon varnade för. Jag tänker då främst på miljöförstöringen. Det här är en person jag vill veta mer om!

Till slut vill jag tacka för alla idéer jag fått genom att prata med alla deltagarna under Elin Wägner-helgen – Tack!

Monica Johansson, Växjö

Diskussion

Att undervisa om Elin Wagners romaner idag

Den sista av söndagens programpunkter ägnades åt studenters och gymnasisters möte med Elin Wägner i skolan och vid universitetet. Elisabeth Stenborg från Växjö högskola konstaterade att det är de tidiga verken som används i undervisningen; *Norrullsligan*, *Pennskaftet* och *Åsa-Hanna*. Dessa fungerar och engagerar eleverna. Den visionära Elin Wägner får studenterna ej möta, helt enkelt därför att böckerna ej finns tillgängliga. Att se till att Elin Wagners verk kommer ut måste vara Wagnersällskapetets viktigaste uppgift, påpekade Elisabeth Stenborg. På ett stillsamt provocerande sätt undrade föredragshållaren varför Elin Wägner ej är aktuell. Och varför kunde *Väckarklocka* (som finns i nyutgåva, Proprius 1990.) ej användas och väcka anklag även i andra ämnen i svenska. Det är ju dock främst som idégivare Elin Wägner intresserar ungdomar.

Karl Lindqvist från Jönköpings högskola hade mot slutet av de två dagarna avlägsnat sig från symbolernas vindlande korridorer och talade om hur han använder Wagnertexter i kursen Skapande svenska. Elin Wagners noveller och romaner får där tjäna som mönster för hur man kan bygga en litterär text.

I de litteraturhistoriska handböckerna har Elin Wagners verk upplevt olika konjunkturen under decenniernas gång. Helena Forsås-Scott gjorde en intressant och tankeväckande inventering av detta material. Under 1940-talet jämförs Elin Wägner med Selma Lagerlöf och presenteras som en uppbyggen och betydelsefull författare. Under 1950-talet börjar hon glömmas, och när hon presenteras i till exempel Linders *Fem decennier* betonas berättaren Elin Wägner på bekostnad av idégivaren och kvinnosakskvinnan. Betydelsefull och ödesdiger är kritikern Knut Jaenssons nedvärdering av *Vinden vände bladen* i Dagens Nyheter. Han betonar romanens tidsbundenhet. Just den aspekten av Elin Wagners författarskap tar även Lönnroth och Delblanc upp i sin litteraturhistoria på 1980-talet.

Generellt sker i litteraturhistoriska handböcker en nedtoning av det konstnärliga. Man kan, menar Helena Forsås-Scott, iaktta en polarisering i bilden av Elin Wagners författarskap: å ena sidan den flyhänta journalisten, som skriver rappa tendensromaner, å andra sidan smålandsskildraren. Helhetsperspektivet tappas alltså bort.

Det finns dock en helt annan tradition i synen på Elin Wägner. Den representeras bäst av Karin Boye i hennes essä *Elin Wägner, en översikt*, 1936. Där lyfts kontinuiteten i författarskapet fram och där betonas såväl det konstnärliga som det visionära, idérika.

Mitt eget uppdrag var att avge rapport om hur Elin Wägner presenteras i gymnasiet litteraturhistorier och antologier. Elin Wägner säger själv i *Väckarklocka*: "Mäns och kvinnors historia är ju så sammanflätad som varp och inslag i en väv, men de har lyckats göra historia enbart av inslaget."

Man kan konstatera att dessa ord gäller i allra högsta grad gymnasiet litteraturundervisning. Underrepresentationen av kvinnliga författare är slående i moderna läroböcker. Ofta klumpas alla kvinnliga författare ihop i ett kapitel. Boel Söderlund har skrivit en mycket faktaspäckad och nedslående rapport om detta (Granskningsrapport om kvinnligt och manligt i litteraturhistorien, SiL 1988), där hon konstaterar att balansen mellan kvinnligt och manligt upprätthölls bättre i äldre litteraturhistorier än i de som nu används i skolorna. Söderlund påpekar att det är "förvånande att se med vilken lätthet Nietzsche och futuristerna hävdar sin plats i alla

litteraturhistorier för treåriga linjer, medan Elin Wagners idédebatt är nästan omöjlig att återfinna".

Elin Wägner finns representerad i 1950-talets antologier med utdrag ur *Pennskaftet* och *Åsa-Hanna* och presenteras ganska utförligt i litteraturhistorierna. I 1960 och 70-talens läroböcker faller hon nästan helt bort. Det enda och intressanta undantaget är Evald Palmlunds *Gymnasiesvenska*. Där finns såväl text som en fyllig introduktion till Elin Wägner. Detta läromedel fick dock en mycket begränsad spridning. Först med Brodow/Bergström/Nettervik *Dikten och vi*, 1987, får Elin Wägner återigen en anständig presentation och återfinnes även i antologin med ett kapitel ur *Pennskaftet*.

Förhoppningsvis kommer i framtiden Elin Wägner att presenteras på ett mindre endimensionellt vis. Om hon får träda fram i helfigur, kan hon vara en väsentlig och livsviktig inspirationskälla och ledsagare för unga människor. Jag vill dela Elisabeth Stenborgs förhoppning att inte enbart journalisten och samtidsskildraren presenteras utan även berättaren, visionären och idégivaren. Detta kräver att Elin Wagners texter blir tillgängliga för nya läsare.

Kerstin Pharmanson, Växjö

Stort tack till alla ni "frivilliga" som har bidragit till denna rapport!

Elin Wägner-sällskapet styrelse
November 1992

Redigering: Marianne Enge
Grafisk formgivning: Agneta Engman